

AUTORSKO TRAŽENJE DUBRAVKA JELČIĆA

Vesna Vlašić

UDK: 821.163.42.09Jelčić,D.

Dubravko Jelčić, istaknuti povjesničar hrvatske književnosti, tijekom dugogodišnjeg rada otkrivao je i svoju umjetničku stranu. Autorsko traženje započinje još u mladosti i po tome nije poseban. Profesionalna raznovrsnost prisutna je još kod nekih povjesničara hrvatske književnosti, npr. Antuna Barca i Slavka Ježića. U ovom radu istražiti će se Jelčićevo eksperimentiranje od mladenačkih stihova preko dnevničke proze, publicistike i romana.

Ključne riječi: autorsko traženje; poezija; roman; dnevnička proza

Književni kritičar i povjesničar Dubravko Jelčić gotovo cijelog radnog vijeka bavio se novijom hrvatskom književnošću. Unatoč tomu, možemo reći kako njegov stvaralački put itekako karakteriziraju autorsko i žanrovsko traženje te profesionalna raspršenost. Jelčić je autor brojnih monografija, kritika, eseja, publicističkih zapisa, priređivač kritičkih izdanja djela hrvatskih pisaca te povijesti hrvatske književnosti. Stopljenost njegove filološke i književnoumjetničke strane dolazi do izražaja

devedesetih godina prošloga stoljeća kada se nastavlja autorsko traženje koje je započeo u mladosti pišući poeziju. Godine 1991. dotadašnji stručnjak za književnu baštinu piše i objavljuje dnevničku prozu, a 1994. objavljuje roman *Strah*. Slijedila je bogata publicistička djelatnost ratnih godina, a nakon toga i njegov ulazak u politiku. Na prvi pogled, možemo se upitati je li ovakvo traženje ili pokatkad autorsko i žanrovsko lutanje jednog etabliranog književnog povjesničara nešto što nije ili jest često. Istražujući bibliografiju i životopise književnih povjesničara, njegovih prethodnika, može se zaključiti kako je upravo koketiranje s osobnom umjetničkom stranom gotovo uobičajeno. Uzmimo primjerice književne povjesničare Antuna Barca i Slavka Ježića. I jedan i drugi bavili su se književnom kritikom, pisali eseje, priređivali kritička izdanja književnika, uređivali časopise i bili u potpunosti svjesni svojih profesionalnih raznovrsnosti. Sva trojica u svoje vrijeme bavili su se visoko zahtjevnim historiografskim projektima kojima su okrunili svoju stručnu djelatnost.¹ Dubravko Jelčić objavljuje 1962. godine knjigu poezije *Poraz pobjednika*. Iznimno vezan za rodni grad, on je često isticao kako u sebi nosi nešto od njegove duše te stoga ne čudi da se u spomenutoj zbirci nalaze nostalgične pjesme iz mladenačkog razdoblja sa zavičajnim motivima. U zbirku poezije *Lirika o Slavoniji* (1956.) Grigor Vitez uvrštava Jelčićevu pjesmu »Predjesenja samoća u ravnicama«, napominjući u bibliografskim bilješkama kako Jelčić do tada nema izdane knjige pjesama. Opjevavši svoj rodni kraj, Jelčić se nastavio na niz Slavonaca, od Janusa Panoniusa preko Kanižlića do Cesarića i Tadijanovića. Međutim, lirski pokušaji time su i završili.

Jelčićevo je autorsko zanimanje jedno vrijeme bila usredotočeno na dnevničku prozu. U knjizi *Nasilje žalosnih uspomena* objavljuje *Zgode i*

¹ Jelčić je uredio veliku biblioteku hrvatskih pisaca 19. i 20. stoljeća. Bio je član uredništva biblioteke *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, zatim uređivao biblioteku *Stoljeća hrvatske književnosti*. Svoju historiografsku djelatnost zaokružio je *Poviješću hrvatske književnosti, Tisućljeće od Baščanske ploče do postmoderne*.

nezgode hrvatskih književnika, Dnevnik turneje po Slavoniji u jesen 1969. godine. Ovdje tematizira desetodnevno putovanje 17 književnika po Slavoniji uoči Hrvatskog proljeća. Posebice se osvrće na neugodne događaje u Slavonskom Brodu i brodske političare te pokušava proniknuti tko je htio natjerati hrvatske pisce da se odreknu svog predsjednika Petra Šegedina. Unatoč tomu, književna večer održana je uz veliki interes Brođana. Nakon Broda, dvorane u Valpovu i Belišću neočekivano su postale zauzete te su književni susreti otkazani. U Osijeku, predsjednik Skupštine općine, koji je dužnost obavljao volonterski, srdačno je ugostio sve sudionike turneje. Turneja je završila u autorovu rodnom gradu, gdje je ponovno izostalo službeno primanje, a privatnu zakusku za književnike priredili su profesori požeške Gimnazije. Visok stupanj vjerodostojnosti Jelčićeva kratkog dnevnika osiguran je navođenjem dokumentarne građe (novinski članci objavljeni u *Večernjem listu*, potpisi sudionika turneje na salveti u Čingilingi čardi, 24. studenoga 1969.) te navođenjem provjerljivih imena i datuma. U dnevničkoj prozi izostala je literarnost. Autor se bavi uglavnom društvenim događajima, a neformalne situacije spominje samo tek ponekom rečenicom (kratak posjet kutjevačkim podrumima, zanimljivost u hotelu Lav u Vukovaru tijekom maturalne zabave, gdje su neki od književnika i zaplesali, domaća gozba u Josipovcu). Autor je dnevničkim diskursom zasigurno htio ostaviti trag, a funkcija njegova dnevnika usmjerena je na fiksaciju sadašnjosti (usp. Sablić Tomić 2002.). Dnevnik potpisuje imenima Luke Ibrišimovića (povijesna osoba koja je Požegu oslobodila od Turaka) i Kozarčevim likom Đukom Begovićem (bećar i osamljenik, bogotražitelj i bogohulitelj, bludnik i patnik).

Za Jelčića su devedesete godine prošloga stoljeća započele kao iznimno plodno razdoblje u kojem su do izražaja došle njegova literarna svestranost, lakoća i jasnoća njegova pisanja. On se ponovno latio pisanja dnevničke proze u *Dnevniku od rujna do rujna 1989-1990*. Povod za pisanje ovakve knjige bila je potreba za osobnim tumačenjem događaja iz političkog, povijesnog i kulturnog konteksta. Pratio je, bilježio i komentirao

događaje tijekom godine dana, od rujna do rujna, na domaćoj i europskoj političkoj sceni. Dnevnik je vodio svakog dana i sve zabilježene događaje popratio je vlastitim komentarima, pokatkada vrlo smionim, u kojima je gotovo uvijek naglašavao svoj politički stav:

Ja sam žestoko protiv komunista dok su na vlasti. U opoziciji, i to u »vječnoj opoziciji«, nimalo me ne smetaju. Dapače! Kažu da je Budak rekao, da svi imaju svoje komuniste, pa zašto ih ne bismo imali i mi. Rekao ili ne rekao, to mislim i ja. Sviđaju mi se kao manjina. A u demokratskom društvu, uostalom, oni ne mogu ni biti drugo nego manjina. Što manja, to bolje. (Jelčić 1991: 204)

Jelčićev je dnevnik dokument jednog vremena u kojemu je 11. studenoga zabilježio iznimno važan i dramatičan događaj, pad Berlinskog zida:

Slavlje traje cijelu noć. Berlin je praktično bez zida, dakle opet jedan i jedinstven. Nema više zida, koji je trajao 28 godina i tri mjeseca: od 13. kolovoza 1961. do 10. studenoga 1989. Svi se slažu, da je to pravi završetak Drugoga svjetskog rata. (Jelčić 1991: 49)

Dnevnički subjekt bilježi događaje u skladu s definicijom Manfreda Jürgensena. On je društveni suvremenik, ali i komentator događaja temeljem vlastitih stavova i uvjerenja. Isto tako, slijedeći teorijske zadanosti dnevničke proze, autor je nastojao vremensku razliku između događaja koji se dogodio i vremena kada ga je zapisao smanjiti na najmanju moguću mjeru.

Iako je Dnevnik gotovo u cijelosti orijentiran na bilježenje dnevno-političkih događaja, u njemu postoji dio u kojemu autor, osim javnog lica, otkriva i onu drugu, intimnu stranu, bez koje, kako sam kaže, dnevnik nije dnevnik. Tako nas upoznaje s privatnom i osobnom činjenicom kako mu je nepoznato mjesto očevog groba:

Hoću li ikad saznati gdje je, u koju jamu, bačen moj otac? A znam, kad bi mi je i pokazali, ne bih vjerovao. Ne bi me uvjerali da je on u njoj. Jer on

je u mojim mislima živ i danas. Možda baš zato, jer nema njegova groba. Pa kad za nj nisam doznao do sada, ne trebam to znati ni u buduće. Na taj način on će i dalje biti svugdje, gdje god sam ja. Mogu mu s jednakim razlogom zapaliti svijeću na svakome mjestu. (Jelčić 1991: 44)

Jelčić je u godini u kojoj je pisao svoje dnevničke zapise puno vremena boravio u vikendici na Kupi. Iz nekoliko zanimljivih rečenica saznajemo kako je uživao u lijepim sunčanim danima sadeći voćke i druge povrtnice. Posebno ga je opuštao dodir sa zemljom, kopanje. Na tragu zavičajnika Cirakija, Jelčić na nekoliko mjesta spominje jela koja su mu posebno draga, primjerice sarma² ili prženi smuđ kod Jere u Iloku. Još jednog zavičajnika spominje u Dnevniku, starog Auvergnanca Matka Peića:

*Blago Matku Peiću! Dok ja u grču pišem ove svoje dnevničke efemer-
nosti, on u svojoj kuli bjelokosnoj modelira esej o Izoldinu trbušiću.
Ne moram reći da mu zavidim... na tom trbušiću, naravno. (Izoldinu,
a ne njegovu!) (Jelčić 1991: 238)*

Jelčićev dnevnik sinkronijski je prikaz društveno-političkih događanja (dio je posvećen trzavicama u obnovljenoj Matici hrvatskoj). Bilježio je i kulturne događaje: izložba Baština Ukrajine, Dobrovićeva izložba, znanstveni skup u Hvaru:

*Počeli Dani hvarskog kazališta. Marljivo slušam sva izlaganja,
popodne puno šetam [...] Sinoć smo dugo sjedili, u tradicionalnoj
našoj krčmici, i tradicionalno pijuckali i pjevuckali [...] Nakon što
sam i danas pomno pratio sva izlaganja o hrvatskom humanizmu 15.
i 16. stoljeća, oduševljen sam skladom ovoga skupa. Kao da je sve to
pisano u međusobnom usuglašavanju, kao da iza svih saopćenja stoji*

² Sarmu kao vrhunsko jelo spominju zavičajnici Matko Peić i Luka Ilić Oriovčanin, koji je zapisao kako je sarma najbolja kad je »suhimi kobasicami osedлана«.

jedan um i jedna svijest; kao da ih je, sve od reda, pisao jedan čovjek. Rijetko se doživljava nešto slično. (Jelčić 1991: 188)

Na kraju *Dnevnika* Jelčić zaključuje kako se radilo o iznimno burnoj godini koja je navijestila mnoge promjene u Hrvatskoj i Europi. Jelčićeve zapise karakterizira točnost informacija, a samim time i vjerodostojnost diskursa. Njegovo dnevničko ja u potpunosti je obuzeto osobnim komentiranjem vremena i događaja. On je dokumentarist i kroničar prijelomnih događaja našeg doba no, kako je i sam napisao, više se nije okretao dnevničkoj prozi.

Jelčićevo autorsko traženje se nastavlja. Kao filolog i stručnjak za književnu baštinu nije zanemario svoju umjetničku stranu. Godine 1994. objavljuje roman *Strah*. U dnevničkom zapisu 3. svibnja 1990. napisao je:

Godine 1985. ponudio sam istom nakladniku svoju prozu »Strah«, koju sam pisao više od trideset godina, ali se ni on ni drugi poslije njega nisu odvažili da je objave. (Hoće li ona ipak izaći ove godine?) Ja sam se usudio napisati je i ponuditi, ali se oni nisu usudili tiskati je. Tko je onda bio slobodan, a tko neslobodan? Mene je zapravo sputavala nesloboda drugih. Njihov strah učinio me je neslobodnim. Ili, bolje, sputavao me, spriječio da manifestiram svoju slobodu. (Jelčić 1991: 184)

Jelčićev roman *Strah: igra jave i sna* pisan je 34 godine,³ nastao je iz novele *Strah*, koja je objavljena 1955. Ovaj roman – esej struje svijesti, roman bez fabule, pisan je u Ich-formi. Bavi se temeljnim egzistencijalnim pitanjem opstanka, kako fizičkog tako i duhovnog. U središtu romana je hrvatski intelektualac, inženjer agronomije koji je zahvaljujući prostoru i vremenu u kojemu živi obuzet strahovima i tjeskobama. Sve to dovelo ga je u fazu vegetiranja u kojoj se odriče i samog sebe. Djelo je to osobito u hrvatskoj književnosti, kaže Bruno Popović:

³ Dugogodišnje nastajanje Jelčićeva romana izazvalo je različite prijepore i nagađanja u kritičarskim krugovima. Usp. Mandić 1998: 49.

Riječ je o nesvakidašnjem romanu genetske analize svakodnevne stvarnosti, o stvarnoj nadoknadi za mnoge naše književno suvremeničke dugove. Prava je adresa pritom svačija i ničija, kolektivna i osobna zla savjest. (Popović u Jelčić 1994: 296)

Tjeskobni je strah emocija koja je dominantna u ovoj prozi. Jelčić je dugogodišnje pisanje romana doživljavao kao svojevrsnu terapiju. Njegov lik (iako se radi o fikciji) iznosi autorove stavove na temu hrvatskog pitanja, pojedinca i naroda. Tražeći odgovore u različitim problem-skim, bezizlaznim situacijama, autor se poslužio dijalogom s alter egom. Svjestan vlastite nemoći, u prizoru pljuvanja svog odraza u zrcalu, Jelčićev lik, kako bi preživio, odriče se samog sebe. Ima i drugačijih tumačenja, primjerice Marica Liović smatra kako je taj prizor »želja da se napusti dotadašnja (unutarnja) arena i da se progovori: baš kao što je Isus Krist, pljujući povratio moć govorenja nijemom« (Liović 2018: 79). U romanu prevladava esejistički diskurs u kojemu je vrlo često prisutno poniranje u vlastitu unutarnjost, a razmjerno je i dobro poznavanje umjetnosti. Ono što je Jelčića pokretalo u dugom nizu godina nastajanja ovog romana zasigurno je potreba osobne borbe protiv bezizlaznih situacija, različitih ograničenja, težnja za slobodom misli u vremenu jednoulja i nesigurnosti.

Naš autor zakoračio je i u područje publicistike. U časopisu *Halo 92* Ministarstva unutarnjih poslova, Dubravko Jelčić je od studenoga 1994. do prosinca 1999. godine objavio šezdeset pisama. Pratio je aktualna zbivanja u Hrvatskoj uz svoj osobni stav prema njima u vrijeme kad se tražio put nakon ratnih stradanja. Sva ih je objavio 2009. godine u knjizi pod naslovom *Pisma iz života*, napominjući kako nije radio korekcije:

Predajem ih današnjem čitatelju bez naknadnih intervencija onako kako su tada bila napisana, kao svjedočanstvo suvremenika, koji je događaje bilježio na licu mjesta i ne boluje od amnezije, kao ni od straha da svjedoči istinu. (Jelčić 2009.)

Iako je razvidna stvaralačka raznolikost Dubravka Jelčića, možemo zaključiti kako se, bez obzira na autorske iskorake i traženja, uvijek vraćao području u kojemu je najplodniji, hrvatskoj književnosti devetnaestoga i dvadesetog stoljeća, priređivanju kritičkih izdanja, monografijama hrvatskih književnika te pregledu književno-povijesnih razdoblja, no o tome nekom drugom prilikom.

LITERATURA I IZVORI

- Jelčić, Dubravko. 1991. *Dnevnik od rujna do rujna 1989-1990*. Grafički zavod Hrvatske. Zagreb.
- Jelčić, Dubravko. 1994. *Strah: igre jave i sna*. NZMH – Mladost. Zagreb.
- Jelčić, Dubravko. 2009. *Pisma iz života*. HKZ – Hrvatsko slovo. Zagreb.
- Jelčić, Dubravko. 2012. *Nasilje žalosnih uspomena (Krhotine sjećanja 1967.-1969.-1971. 2003.-2007.)*. Naklada P. I. P. Zagreb.
- Liović, Marica. 2018. *Naši i tuđi, tuđi, a naši*. Krešendo. Osijek.
- Sablić Tomić, Helena. 2002. *Intimno i javno. Suvremena autobiografska proza*. Naklada Ljevak. Zagreb.
- Sablić Tomić, Helena. 2008. *Hrvatska autobiografska proza*, Naklada Ljevak. Zagreb.

THE AUTHOR'S SEARCH OF DUBRAVKO JELČIĆ

A b s t r a c t

Dubravko Jelčić, a prominent historian of Croatian literature, also discovered his artistic side during many years of his work. His auctorial search began in his youth and has not been very remarkable. Professional diversity is also present in some historians of Croatian literature, such as Antun Barac and Slavko Ježić. This paper will explore Jelčić's experimentation from youthful verses through diary prose, journalism to novel.

Key words: auctorial search; poetry; novel; diary